

Ahlâk

AHLÂK ÇALIŖMALARINI VE AHLÂK FELSEFESİNİ DERGİSİ

Cilt Vol. 1 **Sayı** No. 2

Yayın Tarihi / Publication Date

Ağustos/August, 2021

Copyright © Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

CC BY-NC-ND 4.0

Yunus Emre Düşüncesinde Ahlâk İlkeleri

Ender Büyükközkar

Öz: Bu çalışmanın konusunu, Yunus Emre'nin tasavvuf sisteminde ahlak ilkelerinin incelenmesi teşkil eder. "Aşk" mefhumu söz konusu sistemde temel yapıtaşı konumundadır. Aşk, insanı hakikî manada insan kılan öge şeklinde düşünülmemekte ve bu çerçevede âşık, ahlaklılık ve kemal sahibi insan-ı kâmile tekabül etmektedir. Buna bağlı olarak ahlak ilkeleri, ahlaklılık ve kemal idealine ilişkin temel kurallar yani kişiyi âşık kılabilecek temel düsturlar şeklinde düşünülebilir. Yunus Emre'nin görüşlerinden hareketle üç temel ilke ortaya konabilir: Dünya ve ahiret sevgisi yerine Allah sevgisini geçirmek, nefsin düşük mertebelerine karşı koymak ve gönü temizlemek ve son olarak ibadet edip iyi amellerde bulunmak. Bu ilkelerden birincisi ahlak alanındaki erek ve ideal ile irtibatlı iken diğer ikisi bu erek ve ideale ulaşmanın yolun esasları şeklinde ele alınabilir. Yunus Emre'nin ilkelerle ilgili görüşleri incelendiğinde onun Allah aşkını gözetken, pragmatizmden çok uzak ve halis niyetle yapılan ibadet ve eylemlere dayalı bir ahlak anlayışı ortaya koyduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Aşk, Nefs, Gönül, İbadet, Amel

The Moral Principles in Yunus Emre's Thought

Abstract: The subject of this paper is the analysis of moral principles in Yunus Emre's system of Sufism. The concept of love is in the position of building block in the system in question. Love is regarded as the element that renders human being a real human being, and within this framework, lover corresponds to the perfect human being, who owns morality and perfectness. Accordingly, moral principles can be considered as the basic rules related to the morality and perfectness ideal, that is, the main codes that render person a lover. Based on Yunus Emre's views, three basic principles can be set forth: To substitute the love of God for the love of world and afterlife, to resist the low stages of soul and to purify heart, and finally, to worship and to do good acts. While the first principle is connected with the end and ideal in the field of morals, the other ones can be considered as the fundamentals of the way that conveys to that end and ideal. When Yunus Emre's views on the principles are analysed, it can be stated that he presents an account of morals that pays regard to the love of God; that is far away from pragmatism, and is based on the worships and actions done with goodwill.

Keywords: Love, Soul, Heart, Worship, Action

@ Araş. Gör. Dr., Sakarya Üniversitesi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü.
ebuyukozkara@sakarya.edu.tr

📄 <https://orcid.org/0000-0002-7039-3159>

DOI: 10.5281/zenodo.5336926
ahlak dergisi, 2021
ahlakdergisi.org

Başvuru: 3.05.2021
Kabul: 29.05.2021

Giriş

Tasavvufun temel hedefi, insanın ahlaklılığa ve kemale ulaşmasıdır. Buna göre mutasavvıflar söz konusu idealin gerçekleştirilebilme yollarını meşreplerince ifade etmişlerdir. Bu çalışmada, tasavvuf tarihinin önde gelen simalarından biri olan Yunus Emre'nin (ö. 1320/1321) görüşlerinden hareketle konu ele alınacaktır.¹

Nurettin Topçu (ö. 1975) "Yunus Emre" başlıklı makalesinin başında şöyle bir tespitte bulunur: "Hiç şüphe yok ki Yunus Emre'yi anlamaya çalışmak beyhude bir emektir. Ondaki hali yaşamak imkân ve kudretinden mahrum olanlar (...) Yunus Emre'yi hiçbir zaman anlayamayacaktır" (Topçu, 2019, s. 167).² İlerleyen satırlarda ise yaşadığı döneme ilişkin bir eleştiride bulunarak tespitinin geçerliliğinin gerekçesini ortaya koyar: "Bugün onun teneffüs ettiği hakikat havasının tam zıddı olan bir kutupta yaşıyoruz. Ondaki harareti hiç anlayamayacak kadar damarlarımız donmuştur" (Topçu, 2019, s. 167). Bu satırlar 1962 senesinde kaleme alınmıştır. Öyle görünmektedir ki müellifi bugün yaşasaydı muhtemelen aynı görüşte olurdu. Ne var ki Topçu'nun da yaptığı üzere bir nebze de olsa Yunus Emre'yi anlama ve anlatma gayretinde bulunulabilir.

Yunus Emre düşüncesinin "aşk" kavramı merkezinde şekillendiği ifade edilebilir. Benzer şekilde bir aşk felsefesi olarak görülmektedir (Bayraktar, 2000, s. 83).³ Aşk, âşık, maşuk, sevgi, sevgili vb. sözcüklere sıkça yer verilen şiirlerinde bu kavram çok yönlü olarak ele alınmaktadır. Ancak Yunus Emre için aşk alelade bir duygu olmayıp insanı insan kılan bir unsur mesabesinde, öyle ki aşksız adam hayvan olur (Topçu, 2019, s. 270). Diğer bir ifadeyle aşk, ahlaklılık ve hakikî manada insan olma şuurunu ihtiva eden varoluşsal bir duruma tekabül eder. Buna binaen âşık, ahlaklılık ve kemal idealini gerçekleştiren insan olmak durumundadır (Tatçı, 2012, s. 75). Bu çerçevede, "Yunus Emre Düşüncesinde Ahlak İlkeleri" başlıklı bu çalışmada ahlak ilkelerinden kastedilen şey şu şekilde ifade edilebilir: Kişiyi ahlaklılık ve kemal idealine ulaştıracak yoldaki temel kurallar yani onu âşık kılacak temel düsturlar.

Yukarıda bahsi geçen ilkeler, pratik ahlakî öğütleri andırır karakterdedir. Bu bir açıdan doğrudur; zira ortaya konmaya çalışılacak olan kural ve düsturlar, yaşanması ve yaşantıya aktarılması gereken kural ve düsturlardır. Diğer taraftan, sözü edilen kural ve düsturlar daha ziyade ahlak alanına ilişkin umumî kaideleri işaret eder ve böylece temel ilkeler görünümündedir. Binaenaleyh, bu ilkeler bir taraftan ahlaka ilişkin düşünüşe, diğer taraftan da düşüncelerin tatbik edilmesine katkı sağlayan bir reçete konumundadır.

Dünya ve Ahiret Sevgisi Yerine Allah Sevgisi

İnsanın yönelimi, gayreti, uğraşı vb. hususlar neyi, kimi sevdiğine göre belirlenir. Bu bağlamda, sevilen, sevenin istek ve eylemlerini belirleyicilik vasfını haizdir. İnsanların büyük çoğunluğunun, yanı başlarında hazır bulunan dünya ve dünyevî şeylere karşı muhabbet besledikleri bir vakiadır. Ne var ki Yunus Emre'ye göre bu durum âşık olma yolunda çok büyük bir engeldir. Bu husus pek çok yerde dile getirilir. Yunus Emre bir şiirinde dünya sevgisinin izzet ve erkândan ibaret olduğunu ve dünya izzetini seven kimsenin âştan bahsetmemesi gerektiğini belirtir (Yûnus Emre, 2012a, s. 101). Yine ona göre dünya bir süsten ibarettir ve dostu yani Hakk'ı seven ona kalmaz (Yûnus Emre, 2012a, s. 107). Başka bir yerde dünyayı seven kimsenin baykuş gibi viranda olduğu belirtilir (Yûnus Emre, 2012a, s. 144). Başka bir ifadeyle dünyaya gönül vermenin neticesi pişmanlıktan başka bir şey değildir (Yûnus Emre, 2012a, s. 166). Bir diğer şiirinde ise Yunus Emre dervişliğin şartı olarak dünya sevgisinin terk edilmesini kabul eder (Yûnus Emre, 2012a, s. 204). Dünyaya karşı bu olumsuz bakış açısının⁴ kaynağında ise nebîden, velîden alınan haber bilgisi yer almaktadır:

“Dünyâyı bırak elden dünyâ hicâb bu yolda
Biz velîden nebîden eyle işitdik haber”
(Yûnus Emre, 2012a, s. 139)

Dünyaya karşı sergilenen bu tavır, üzerinde yaşanılan yeryüzüne yönelik bir tavır alıştan ibaret değildir; yeryüzünde ne varsa aynı şekilde değersiz telakki olunur. Buna göre malı mülkü, ana ve kardeş gibi tüm sevdikleri, bedeni ve dahi canı âşığın önündeki engeller olarak kabul edilir (Yûnus Emre, 2012a, s. 140, 221, 360, 380).⁵ Öyle ki âşık olmak ve maşuku bulmak için canı terk etmek lazım gelir (Yûnus Emre, 2012a, s. 221, 536). Bununla kastedilen ise kişinin kendi özünü yok eyleyerek, ondan geçerek dosta yani Hakk'a doğru yönelmesidir (Yûnus Emre, 2012a, s. 419, 488).

Bu noktada, dünya ve dünyevî şeylere karşı takınılan menfî tavrın nedeninin sorulması isabetli görünür. Sorunun yanıtı yeryüzü ve yeryüzündeki her şeyin fânî olmasında yatar. Yunus Emre pek çok yerde dünyanın gelip geçiciliğinin altını çizmekte ve ısrarla ölüm gerçeğini hatırlatmaktadır (Yûnus Emre, 2012a, s. 153, 166, 273, 350, 486, 528).⁶ Başka bir açıdan ifade edildiğinde, bu dünya insanın vatani, yurdu olmayıp onun sadece bir müddet misafir olduğu gelip geçici ikamet yeridir (Yûnus Emre, 2012a, s. 251, 264, 348). Hâl böyle olunca insanın asıl yurdu ahiret olmak durumundadır ve bu dünyadan göçüp oraya sefer eylemek asıl hedeftir:

“Koyam bu dünyâyı gidem çün âhrete sefer idem
Ol Uçmak'da Hûrîleri ben bana yoldaş eyleyem”
(Yûnus Emre, 2012a, s. 322)

¹ Yunus Emre'nin ahlak anlayışının esaslarına ilişkin bir inceleme için bkz.: Köprülü, 1976, ss. 300-305.

² Oysa “Horasan'dan gelen bu koca adama on üçüncü Asır Türklüğünün ne ölçüde bir minnet borcu varsa, bugünün Türklüğünün de, aynı tefekkür, iman ve san'at karşısında bir aynaya bakar gibi kendini araması ve seyretmesi lazımdır” (Ayverdi, 2014, s. 55). Diğer taraftan Bayraktar, Yunus Emre'nin sanatçı kişiliğinden ötürü sanatlı anlatımlarla derin manaları gizleme yolunu tutması sebebiyle görüşlerinin yakalanmasının güçlüğünden bahsetmektedir (Bayraktar, 2000, s. 82). Topçu'nun tespiti ile Bayraktar'ın söylediği husus birlikte mütalaa edildiğinde, zihinlerin Yunus Emre'yi anlamaktan hayli uzak oldukları ortaya çıkmaktadır.

³ Benzer değerlendirmeler için bkz.: Köprülü, 1976, s. 314; Karamustafa, 2012, s. 293; Pala, 1999, ss. 24-25; Özçelik, 2015, s. 77; Alıçlı, 2014, s. 250.

⁴ Söz konusu bakış açısını ortaya koyan benzer ifadeler için bkz.: Yûnus Emre, 2012a, s. 162, 206, 208, 260, 376, 409, 471, 536.

⁵ Benzer ifadeler için bkz.: Yûnus Emre, 2012a, s. 385, 412.

⁶ Benzer ifadeler için bkz.: Yûnus Emre, 2012a, s. 184, 271, 352, 381, 474, 485, 523.

Dünyanın terki ve ahiret hayatının vurgulanması, dinî ve tasavvufî söylemlerin müşterek teması konumundadır. Bununla birlikte Yunus Emre'ye göre Hak sevgisi uğruna dünya ve dünyevî şeylerin terk edilmesi gerekli ama yeterli değildir. Şöyle ki ahiret dünyaya nispetle muteber olmakla birlikte, gerçek âşık olmak yolunda Cehennem'den ve Cennet'ten de geçmek, dünya ve dahi ahireti terk edip sadece Hak sevgisini esas almak gerekir. Başka deyişle her şey Hak yolunda feda edilmelidir. Öyle ki Cennet'i sevene âşık denmez; Cennet dahi mümin canları tutan bir tuzaktır. Zira iki cihan mülkü Hakk'ı sevenin sevgisinden değersizdir (Yûnus Emre, 2012a, ss. 99-104). Dolayısıyla asıl kavuşulmak istenen, dost yani Hak olmak durumundadır (Bayraktar, 2014, s. 705). Aşk şarabını içen kişi her davadan geçmiş, Hak'tan yanadır (Yûnus Emre, 2012a, s. 104).

Buraya kadar aktarılan hususlar ışığında, Hak sevgisinin dünya ve ahiretteki her şeyden yüce olduğu ve gerçek bir Hak âşığı olabilmek için mal mülk, eş dost, beden, can, Cennet gibi şeylerin tümünü terk etmek gerektiği görülmektedir. Bununla birlikte aşikârdır ki insan misafir olduğu dünyada ölüm vaktine kadar yaşamak zorundadır ve ahiret yurduna intikal ettiğinde orada ikamet etmesi kaçınılmazdır. Şu hâlde Hak sevgisi için dünya ve ahiretten vazgeçilmesi, onların terk edilmesi ne anlam ifade eder? Öyle görünmektedir ki bu durum sadece Hakk'a yönelerek Hakk'ı layığıyla sevmeye ve bu sevgi uğrunda bir hayat sürmeye engel olacak her şeyden uzaklaşmak, onları önemsememek demektir.⁹ Bu noktada ise ikinci bir soruyla karşılaşılır: Mezkûr uzaklaşma ve önemsememe eylemleri ne şekilde gerçekleştirilir? Başka bir ifadeyle Hak aşkına odaklanmış bir biçimde bir yaşam sürmek için neler yapılmalıdır? Yunus Emre'nin görüşlerinden hareketle bu soruya nefse karşı koyma ve gönlü arındırma şeklinde bir yanıt verilmesi mümkündür (Yûnus Emre, 2012a, s. 350, 358, 410,

Nefse Karşı Koyma ve Gönlü Arındırma

Nefs ile mücadele olgusu tasavvufun ana temalarından biridir. Ancak bu mücadelede mutlak manada nefis hedef alınmamakta, nefsin aşağı mertebelerdeki hâllerine karşı konmaktadır. Yunus Emre de nefis konusunu bu doğrultuda ele alır. Ona göre insana dört tane vefadar ve sırdaş yoldaş vardır ki bunlar can, din, iman ve nefstir. İnsanın bu yoldaşlardan ilk üçüyle arası iyiyken nefse kızıp savaşması söz konusu edilir (Yûnus Emre, 2012a, s. 299). Buna paralel olarak kanaat ağacına nefsin boğazından asılması gerektiği ifade olunur (Yûnus Emre, 2012a, s. 228). Yine benzer şekilde şu dizelerde nefsin boynunun vurulmasından bahsedilmektedir:

“Bu yolda muhkem durduk nefsin boyunun urduk
Sen şâha gönül virdük düşmân ne zafer itsün” (Yûnus Emre, 2012a, s. 360)

⁷ Benzer ifadeler için bkz.: Yûnus Emre, 2012a, s. 208, 221, 247, 291, 312, 398, 469, 488, 557.

⁸ Bu yönde bir değerlendirme için bkz.: Karakoç, 2011, s. 20.

Her ne kadar yukarıda atıfta bulunan yerlerde yalın olarak “nefs” sözcüğü yer alsa da başka yerlerde belirtilen hususlar ışığında asıl eleştirinin düşük seviyedeki nefse ilişkin olduğu görülür. Örneğin, “Niçün sen nefs-i emmârı bu gafletten uyardımsın” demek suretiyle Yunus Emre mutlak manada nefsi değil de nefs-i emmareyi gafletle nitelemektedir (Yûnus Emre, 2012a, s. 363). Öte yandan “Nefsünün varlığını ‘akl-ı külle ulaştır” ibaresiyle de nefsin küllî akıl mertebesine erebileceği işaret edilmektedir (Yûnus Emre, 2012a, s. 228). Şu hâlde nefsin mutlak manada kötü telakki edilmediği, içinde bulunduğu mertebenin düşüklüğü nedeniyle bu şekilde tavsif edildiği ileri sürülebilir.

Gönle gelince, o da nefis gibi hem menfi hem müspet biçimde ele alınır. Daha doğrusu hem paslı bir biçimde arınmaya muhtaç olacağı gibi hem de Hak ile irtibatlı bir mertebede bulunabilir (Yûnus Emre, 2012a, s. 124, 380, 290, 297). Zira gönül Hak sevgisi yerine başka bir şeyi de kabul edebilir (Yûnus Emre, 2012a, s. 103). Ancak olması gereken şey, gönlün Hakk’a verilmesidir (Yûnus Emre, 2012a, s. 124). Bu çerçevede aşğın gönlü dosta yani Hakk’a dönüktür. Öyle ki aşk imam, gönül cemaat ve dostun yüzü kible şeklinde ele alınır (Yûnus Emre, 2012a, s. 120). Başka bir yerde ise Yunus Emre şöyle demektedir:

“Âşık ‘ışkun yükin çeker yücelerden yüce çıkar
Görür dost yüzine bakar gönül ma’şûkına bağlar”

Nefs ve gönlün iyi konumda olmalarına neyin engel olduğu sorulacak olursa her türlü kötü vasfın bu duruma yol açtığı ifade edilebilir. Şu halde nefse karşı koyma ve gönlü arındırmak için, kötü vasıflardan insanın kendisini sakınması gerekir. Bu konudaki genel kaide şerri az, hayrı çok tutmak olup (Yûnus Emre, 2012a, s. 570) kötü vasıf ve fiiller arasında şunlar vardır: kibir, kin, isyan, hırs, kıyl u kâl, kaygılanmak, yalancılık, gönül yıkmak, yüksekten bakmak, heva, fîsk, fesat, eğrilik, tama’, yavuzluk, başkalarının işine karışmak, küfür, nifak, gaflet, buşu, dalal, zulmet, haset, hıkd, buhl, bühtan ve gıybet (Yûnus Emre, 2012a, s. 167, 224, 230, 260, 271, 281, 322, 336, 355, 380, 431, 434, 539, 545, 568, ss. 100-101, 246-247, 548-549; Yûnus Emre, 2012b, s. 578, 580, ss. 584-591, 593-600, 605-613, 618-627). Bu kötülüklerin panzehri mesabesinde olan iyi özellik ve fiillerin başlıcaları ise şu şekilde sıralanabilir: miskinlik, teslimiyet, ilim, züht, taat, doğruluk, irfan, fehm, sabır, kanaat, aşaklık, sahavet, sıdk, iman, basiret (Yûnus Emre, 2012a, s. 100, 105, 120, 224, 438, 443, 527, ss. 488-489; Yûnus Emre, 2012b, s. 591, ss. 581-583, 600-604, 613-617, 626-629).

Nefse karşı koyma ve gönlün arındırılması için insanın kötülüklerden sakınıp iyi olan şeylerle donanması gerekli olmakla birlikte bunun nasıl vuku bulacağı da sorulabilir. Soruya verilecek yanıt akıldan geçer; kötülüklerle mücadelenin temelinde akıl yer almaktadır. Akıl; insanın tamahtan kurtulup kanaate ulaşmasına vesile olan, kibir karşısında yardıma muhtaç olan kişiye yardım edip onu tevazua yönlendiren, buşuyu tutup sabrın gelmesini sağlayan, haset ve buhlu ortadan kaldırıp sahaveti öğütleyen ve bühtan ile gıybet karşısında doğruluğu ortaya çıkartan bir yetidir (Yûnus Emre, 2012b, s. 584, 600, 613, 627, ss. 580-581, 589-592).

Akla biçilen bu roller göz önünde bulundurulduğunda Yunus Emre'nin akılcı bir ahlak anlayışı benimsediği düşünülebilir. Bu düşünce bir açıdan doğrudur; zira yukarıda da değinildiği üzere akıl onun sisteminin vazgeçilmez bir ögesi konumundadır. Öyle ki akıl hayr ile şerri ayırmayı sağlar (Yûnus Emre, 2012a, s. 336). Öte yandan Yunus Emre bir yerde "Kimde 'akıl-fehim vardır ol bilür benüm sözümi" demek suretiyle ortaya koyduğu görüşlerin akla uygunluğunu ifade etmektedir (Yûnus Emre, 2012a, s. 489). Ancak dikkat etmek gerekir ki Yunus Emre sınırlı ve sınırlayıcı nazârî aklın merkezinde yer aldığı bir anlayış ortaya koymaktan kesinlikle beridir. Nitekim pek çok yerde, aşk neticesinde aklın ortadan kalmış olmasına işaret edilir (Yûnus Emre, 2012a, s. 152, 194, 205, 247, 361, 373, 466). Şu halde aklın iki farklı biçimde değerlendirilmesinden ne anlamak gerekir? Sorunun yanıtı aklın çeşitlere ayrılması durumuyla alakalıdır. Aklın bir türü akl-ı maaş adını alır. Bu akıl dünya tertipleriyle ilgilidir. Diğeri akl-ı maad olup ahiret ahvalini bildirmektedir. Sonuncusu ise akl-ı küllîdir. Bu akıl marifetullahı bildirir (Yûnus Emre, 2012b, s. 576). Hatırlanacağı üzere, nefsin küllî akla ulaştırılması gerektiğine yönelik tenbihin de gösterdiği gibi küllî akıl aklın en üst mertebesi mesabesinde. Dolayısıyla dünya ve ahiretten yüz çevirip sadece Hak sevgisine yönelmiş âşığın akli, akl-ı maaş ve akl-ı maaddan geçerek küllî akıl seviyesine ulaşmış olmak durumundadır ve buna göre aşk neticesinde ortan kalkan aklın, aklın ilk iki türüne delalet ettiği söylenebilir. Yoksa aklın tümünden yitirilmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Bilakis Yunus Emre "Akıllum başuma gelmedi 'ışk şarâbın tatmayınca" demek suretiyle aşk ile –küllî akıl mertebesindeki– aklın bir aradalığını gözler önüne sermektedir. Başka bir ifadeyle akıl ile aşk iç içedir:

"Cân neye ulaşırsa 'akıl da ana harc olur
Gönül neyi severise dil anı şerh itse gerek"
(Yûnus Emre, 2012a, s. 251)

Yukarıda aktarılan hususlar çerçevesinde, düşük seviyedeki nefse karşı yürütülen mücadele ile gönlün arındırılması işleminin, aklın aşk merkezinde küllî akıl mertebesine ulaştırılması olgusuna bağlı olduğu görülmektedir. Böylelikle insan kötü huy ve fiillerden kurtularak iyi huylara sahip olacak, iyi eylemlerde bulunacaktır. Aksi halde kişinin iyi vasıfları haiz olması söz konusu olmayacak, amelleri görüntüde ne kadar iyi olsa da boş iş mesabesinde olacaklardır. Öyle ki bu durumda ibadetler dahi bir anlam ifade etmeyecektir.

İbadet ve Amelin Önemi

Yunus Emre ibadete çok önem vermekte ve pek çok şiirinde konuyla ilgili nasihat etmektedir. Namaz, Kur'ân okumak ve dinlemek, oruç, hac, zekât, dua, zikir gibi ameller başlıca vazifelerdir (Yûnus Emre, 2012a, s. 506, ss. 192-193, 438-439) ve en genel anlamda farz ve sünnetin önemi şu şekilde vurgulanır:

“Her kim anun sünnet ile farzını kâ'im tutar
Ne diyem ki 'âkıbet sorı-hisâbdan beridür”
(Yûnus Emre, 2012a, s. 185)

Görüldüğü üzere farz ve sünnet kişinin ahiretteki durumunu etkilemekte ve onun hayırlı bir akıbeta nail olmasına vesile olmaktadır. Bu bağlamda Yunus Emre iman ile amelin gerekliliğini ve amelin noksan olduğu durumda kişinin akıbetinin ateş olacağını belirtir (Yûnus Emre, 2012a, s. 250, 265). Yine bir başka yerde gönlünde ikilik olan ve namaz kılmayan kimsenin yerinin Cehennem olduğu, zina etmeyen ve Hz. Muhammed'in yolunda olan kimsenin ise Cennet'e kavuşacağı ifade edilir (Yûnus Emre, 2012a, s. 206). Dahası, kulluğun Allah'ın cemalini görmeye dahi vesile olması mümkündür (Yûnus Emre, 2012a, s. 357).

Dünyadaki amel ile ahiretteki akıbet arasındaki bağ, “Ne virsen elünile şol varur senünile” dizesinde veciz bir biçimde ifadesini bulur (Yûnus Emre, 2012a, s. 380). Dolayısıyla insan henüz hayattayken tövbe edip amel etmeli, maksada ermek için çok hizmet eylemeli, ahirette yanmamak için bugün yanmalı, ölmek için hayattayken ölmeli ve hesaba çekilmemek için bugün günahlarını tartıp hesap etmelidir (Yûnus Emre, 2012a, s. 381, 419, 465, 490).

Bu noktada amel-akıbet ilişkisine yönelik bazı hususlara dikkat etmek gerekir. Bu hususlardan ilki her iyi amelin makbul olmadığı gerçeğidir. Şöyle ki Yunus Emre'ye göre nefis putu kırılmadığı müddetçe yapılan taat abes olmak durumundadır (Yûnus Emre, 2012a, s. 411). Yine benzer şekilde, bir gönül yıkma durumu, amellerin makbul olmasına engel olarak gösterilir. Bu bağlamda gönül yıkan bir kimsenin ilim ve amelinin bir fayda sağlamadığı veya böyle bir kimsenin hacca gitmek için emek harcamaması gerektiği ifade edilir (Yûnus Emre, 2012a, s. 474, 433). Yunus Emre'ye göre asıl önemli olan şey bir gönle girmek, bir gönül ziyaret etmektir (Yûnus Emre, 2012a, s. 197, 477, 523). Öte yandan akıbet ile aşk arasında sıkı bir bağ tesis edilir. Şöyle ki akıbetin zeval olmaması için aşk eteğinin tutulması gerektiği; zira aşktan bir elif okuyan şahsın sual edilmekten beri olduğu ifade edilir. Hatta Yunus Emre aşk olmadan ilim, amel, züht ve taatin helal olmadığını dahi dile getirmektedir (Yûnus Emre, 2012a, s. 105).

Dikkat edilmesi gereken hususlardan bir diğeri, ibadet ve amelin önemine rağmen her tür nasibin Hak'tan kaynaklanmasıdır (Yûnus Emre, 2012a, s. 430). Öyle ki ilim ve amel kişiyi mağrur etmemeli; zira Hakk'ın kimi kabul edeceği belli değildir:

“Âşık olanun nişânı vardur
Melâmet olur bellü beyânı
'İlm ü 'amele olmagıl magrûr
Hak kabûl itdi kefen soyanı”

Ahlâk Dergisi

Yukarıdaki dizelerde yer alan “aşk” nosyonu, amel-akıbet ilişkisine dair başka bir hususla bağlantılıdır. Âşıkların durumunda amel ve ibadetler farklı bir değerlendirmeye tabi tutulur, daha doğrusu “aşk” hali amel ve ibadetlere baskın gelir:

“Bir sûret gördi gözüm secdeye vardı yüzüm
Yıkıldı tertîblerüm zühdümi mât eyledi
Ne du’â kılam ne selâm ne zikr ü tesbîh kılam
Bu biş vakt namâzumı ‘ışkun gâret eyledi”
(Yûnus Emre, 2012a, s. 506)

Şunu belirtmek gerekir ki bu dizeler ibadetin önemsizliği şeklinde düşünülmemelidir. Vurgulanmak istenen, aşğın aşk sarhoşluğu içerisinde adeta ne yaptığını bilemeyecek bir hale gelmesidir. Bu çerçevede bazen taat ve münacat eden bir mümin bazen de harabatta bir rind olabilmektedir (Yûnus Emre, 2012a, s. 355). Öte yandan, aşğın ibadetlerine ve amellerine dayanmaması gerektiğine dikkat çekilir; zira naz u niyaz içinde ilim, amel ve ibadetler kusur hâline gelir, batır gider (Yûnus Emre, 2012a, s. 438-439). Ne var ki aşağıdaki dizelere bakıldığında biraz farklı bir durumla karşılaşılır:

“Oruc-namâz gusl u hac hicâbdur ‘âşıklara
‘Âşık andan münezzezh hâssü’l-havâs içinde”
(...)
“Oruç-namâz zekât hac cürm ü cinâyet durur
Fakîr bundan âzâddur hâss-ı havâs içinde”
(Yûnus Emre, 2012a, ss. 438-439)

Görüldüğü üzere âşıklar açısından ibadetler perde ve cürüm addedilmekte ve seçkinlerin seçkini olan kimseler olarak bunlardan beri oldukları dile getirilmektedir. Bu dile getiriş, belli seviyeye ulaşmış kişilerin dinin esaslarından, şeriatın muaf hale gelip gelmeyecekleri tartışmasına delalet etmektedir. Yunus Emre çeşitli dizeleriyle muafiyetten yana bir tavır sergiler görünmektedir. Mesela, dost yüzünü görünce şirkin yağmalanıp şeriatın kapıda kalmasına, aşk için din ve imanın feda edilmesine ve aşkı tadanın zahir dinden geçmesine yönelik ifadeler bu durumu destekler görünür (Yûnus Emre, 2012a, s. 120, 196, 345, 412). Bununla birlikte bazı başka dizeler vurgulanmak istenenin farklı bir husus olduğunu işaret eder niteliktedir. Örneğin, şeriatın ilkinin teşkil ettiği mertebeler hakkında, şeriat ve tarikatın hakikat ve marifete çıkan yol olduğu dile getirilir (Yûnus Emre, 2012a, s. 422). Başka bir şiirde ise şeriatın hakikat ordusunda korucu olduğu belirtilir (Yûnus Emre, 2012a, s. 439). Diğer taraftan “Hakîkatün kâfiri şer’ün evliyâsıdır” demek suretiyle ve yetmiş iki millete birlik cephesinden bakmayanın şer’ yönünden evliyadan olsa da hakikat bakımından âsî olduğu ifade edilerek şeriat ile hakikat mukayesesi yapılır (Yûnus Emre, 2012a, s. 129). Başka yerlerde ise şeriat ile hakikat arasındaki ilişki gemi ve deniz benzetmesiyle ifade olunur. Buna göre şeriat gemi, hakikat ise geminin yüzdüğü deniz olarak ele alınır (Yûnus Emre, 2012a, s. 129,

138).⁹ Tüm bu veriler ışığında, bahsi geçen mertebeler arasında bir hiyerarşi kurulduğu görülmektedir. Buna göre şeriat en temel seviyeye karşılık gelirken marifet en üst düzeye tekabül etmektedir. Öyle ki bir altta yer alan mertebenin kemali, bir üsttekine ulaşma için zarurîdir. Bu çerçevede Yunus Emre muhabbetin doğması için dinin tamam olması lazım geldiğini ifade etmektedir (Yûnus Emre, 2012a, s. 120). Bu söylenenler ışığında asıl vurgunun; dinin, şeriatın zahirinden, batınî olan mana ve sırlara ulaşılmasının gerekli olduğuna ve ibadetlerin zahirî yönleriyle yetinilmemesi gerektiğine yönelik olduğu belirtilebilir.¹⁰ Nitekim aşağıdaki dizelerde böyle bir bakış açısının izleri görülür:

“Halk içindür bu dil sözi gönüldedür dostun râzı
Gönül dosta söylediği ne dir ise Kur’ân’ımış”
(Yûnus Emre, 2012a, s. 230)

Aşk için din ve imanın feda edilmesi gerektiğine yönelik ifadeler hususunda ise şu şekilde bir açıklama yapılabilir: Yunus Emre elbette dinsizliği ve küfrü meşru kılmak gibi abes bir niyet taşımaz. O, aşğın gönlündeki yol ve hallerin küfür ve imandan ötede olduğunu ve bunlardan geçenin söz konusu halleri anlayabileceğini belirtir (Yûnus Emre, 2012a, s. 463). Yoksa dini terk etmenin küfür olduğu gerçeğinin Yunus Emre de bilincindedir:

“Sülûk seyir iden ‘ışkun erine
Niçe mezheb olur dînden içerü
Dînin terk idenün küfürdür işi
Bu ne küfürdür îmândan içerü”
(Yûnus Emre, 2012a, s. 422)

Bir başka yerde ise aşksız adamın şeriatın manasını anlayamayacağı ifade edilmek suretiyle aşk ile din arasındaki yakınlık ve irtibat ortaya konmaktadır (Yûnus Emre, 2012a, s. 162). Tüm bu zikredilenler çerçevesinde, Yunus Emre’ye göre din ve ibadetlerin öneminin açık olduğu, aşğa özgü durumda ise dinsizlik veya ibadetlerin terkinin öğütlenmediği, küfür ile imanın ötesinde bir halin olduğu ve ibadetin zahirî yönünden batınî yönüne doğru ilerlemenin söz konusu edildiği söylenebilir.

⁹ Yunus Emre’nin (Yûnus Emre, 2012a, s. 138) “Hakikatün ma’nîsin şerh ile bilmediler” dizesiyle başlayan şiiri üzerinden şeriat-hakikat ilişkisi hakkında bir değerlendirme için Demirli’nin “Din Bilimi Olarak Tasavvufun Ana Meselesi: Şeriat-Hakikat İrtibatı veya ‘Hakikat Denzinde Şeriat Gemisiyle Seyir’” adlı yazısına bakılabilir (2018: 39-56).

¹⁰ Ocak da benzer bir tespitte bulunur: “İşte Mevlânâ Celâleddîn’de ve Yunus Emre’de gördüğümüz, kupkuru ve şekilci ibadet (namaz, oruç, hac vb.) anlayışına karşı çıkan tavri, bu ibadetleri kökten reddediş değil, bu sûfi mektebin çerçevesinde, ruhsuz ibadete karşı çıkış olarak anlamak gerekir” (Ocak, 1996, ss. 134-135). Yine Kara benzer şekilde Yunus Emre’nin, ibadetlerine güvenip onları kibir vesilesi kılan kişileri uyardığı kanaatini dile getirir (Kara, 2012, s. 280).

Sonuç

Yunus Emre düşüncesinde ahlak ilkelerine dair inceleme neticesinde üç temel düstur ortaya konulmuş oldu. Söz konusu ilkeler şu şekilde sıralanabilir:

1. Dünya ve ahiret sevgisi yerine Allah sevgisi ikame edilip her şey ilahî aşk gözetilerek yapılmalıdır.
2. İyi vasıf ve fiillerle donanarak nefsin düşük mertebelerine karşı koymalı ve gönü paslardan arındırmalı ve böylelikle nefsi küllî akıl mertebesine erdirip gönü Hak ile irtibatlı kılmalıdır.
3. İbadet ve amellere önem vermeli ve zahirî öğelerle sınırlı kulluk yerine batınî hakikatler odaklı kulluk mertebesine ermelidir.

Yukarıda zikrolunan ilkeler çerçevesinde, Yunus Emre'nin düşünce sisteminde ahlakın dinî ve ilahî bir kaynağa dayandığı açıkça görülür. Bununla birlikte söz konusu olan; Cehennem korkusu ve Cennet ümidi merkezinde bir yaşamla sınırlı, avamın görece çıkarıcı ya da daha doğru bir ifadeyle faydacı tavrı değildir. Böyle bir tavır yerine, hayatının her safhasını Hak sevgisinin belirlediği bir âşık olma gayreti söz konusudur. Bu gayret neticesinde elde edilecek olan şey ise, hakikî manada insan olmak yani kâmil, ahlaklı ve âşık bir kişi olmaktır. Umulur ki böyle bir kişi ahirette maşukuna, dostuna, Mevla'sına yani Hakk'a kavuşabilsin.

İzah edilen ahlak ilkeleri bağlamında vurgulanması gereken bir diğer nokta ise Yunus Emre'nin ahlak anlayışında eylemde bulunmaya verilen önemdir. Şöyle ki ahlakın ilmî bir boyutu olmakla birlikte asıl vurgu amel yönündedir. Yunus'un ideal insanı teorik ilgiden ziyade bir aksiyon adamı şeklinde görünür

Kaynakça / References

- Alıçlı, S. (2014). Yunus Emre'de insanlık. Yunus Emre içinde (ss. 244-255). E. Bekçi (Der.). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Ayverdi, S. (2014). Büyük kurtarıcı Yunus. Yunus Emre içinde (ss. 54-56). E. Bekçi (Der.). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Bayraktar, L. (2000). Albert Camus ve Yunus Emre'de absurd kavramı. Felsefe Dünyası, (31), 81-101.
- Bayraktar, L. (2014). Yunus'un insan felsefesine bir giriş denemesi. Uluslararası 13. Yüzyılda Felsefe Sempozyumu Bildirileri. M. Demirkol ve M. E. Kala (ed.). Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Demirli, E. (2018). Şair sûfler Mevlana, Yunus ve Niyazi-i Mısrî üzerine incelemeler. İstanbul: Sufi Kitap.
- Kara, M. (2012). Yunus Emre'nin tasavvufi kavramlar dünyası. Yunus Emre içinde (s. 261-286). A. Y. Ocak (Ed.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Karakoç, S. (2011). Yunus Emre. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karamustafa, A. T. (2012). İslam Tasavvuf Düşüncesi'nde Yunus Emre'nin Yeri. Yunus Emre içinde (ss. 287-304). A. Y. Ocak (Ed.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Köprülü, F (1976). Türk edebiyatı'nda ilk mutasavvıflar. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1996). Türk sûfliliğine bakışlar. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özçelik, M. (2015). Yunus Emre. Ordu: Ordu Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı.
- Pala, İ. (1999). Yunus Emre. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tatçı, M. (2012). Yunus Emre'nin edebiyatımızdaki yeri, düşüncesi ve san'atı. Dîvân-ı ilâhîyât içinde (ss. 71-88). M. Tatçı (Haz.). İstanbul: Kapı Yayınları.
- Topçu, N. (2019). İslâm ve insan Mevlana ve tasavvuf. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Yûnus Emre. (2012a). Dîvân-ı Yûnus Emre. Dîvân-ı ilâhîyât içinde (ss. 97-570). M. Tatçı (Haz.). İstanbul: Kapı Yayınları.
- Yûnus Emre. (2012b). Risâletü'n-nushiyye. Dîvân-ı ilâhîyât içinde (ss. 571-629). M. Tatçı (Haz.). İstanbul: Kapı Yayınları.